

У світовій економічній науці чітко виділяються два підходи до вивчення теоретичних проблем грошей

АБСТРАКТНА ТЕОРІЯ

- що таке гроші;
- чому вони з'явилися та існують у суспільстві;
- як вони розвиваються і чому набували тієї чи іншої форми;
- у чому полягає і як формується вартість грошей тощо

АБСТРАКТНА ТЕОРІЯ

- ❖ *номіналістична теорія*
- ❖ *металістична теорія,*
- ❖ *державна теорія,*
- ❖ *функціональна теорія,*
- ❖ *марксистська теорія*
- ❖ та ін.

ПРИКЛАДНА (МОНЕТАРИСТСЬКА) ТЕОРІЯ

- гроші — проста вуаль на реальній економіці чи її активний елемент та чинник, що впливає на її розвиток і структурні зміни;
- якими своїми проявами гроші найактивніше впливають на реальну економіку і на які саме її процеси;
- який конкретно механізм впливу грошового фактора на реальну економіку ;
- чи може держава використати цей механізм у своїй економічній політиці і як саме;

Найбільш відомим, ключовим напрямом монетаристської теорії є **кількісна теорія**, яка, у свою чергу, залежно від етапів її розвитку поділяється на **класичну кількісну теорію, неокласичну кількісну теорію та сучасний монетаризм**

Класична кількісна теорія грошей

- Сформулювалася в XVI – XVII ст. і послужила методологічною основою всього подальшого розвитку монетарської теорії, включаючи і сучасні її напрями.

Назву кількісної ця теорія дістала тому, що її основоположники пояснювали вплив грошей на економічні процеси виключно кількісними чинниками, насамперед зміною маси грошей в обороті.

Визначальною ознакою кількісної теорії є положення про те, що рівень товарних цін і вартість грошей визначаються змінами кількості грошей: чим більше їх в обороті, тим ціни вищі, а вартість грошей нижча, і навпаки.

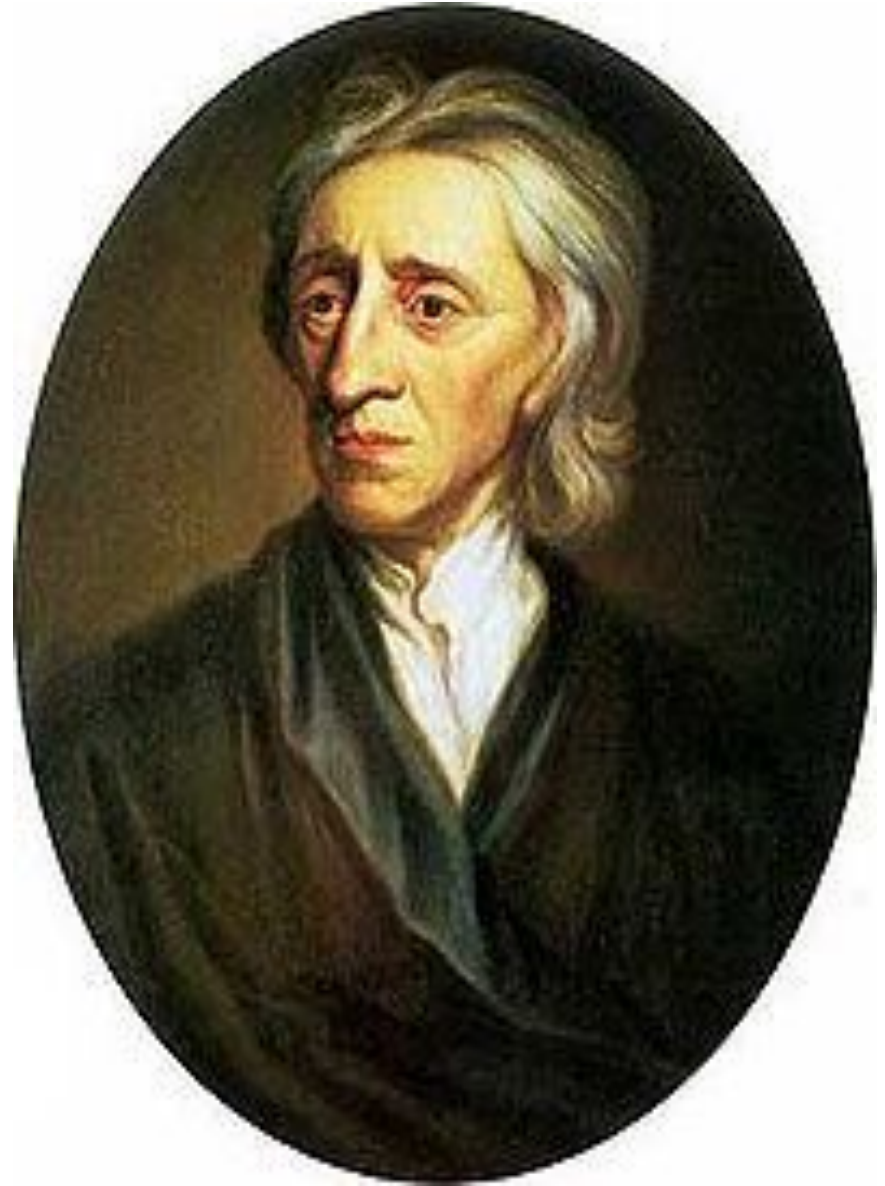
Дослідник кількісної теорії грошей

Першим, хто висунув ідею про залежність рівня цін від кількості благородних металів, був французький економіст Ж. Боден.

Дослідник кількісної теорії грошей

Важливий внесок у кількісну теорію зробив англійський економіст Дж. Локк. Він вважав, що вирішальним чинником, який регулює і визначає вартість грошей (у даному разі золота й срібла), є їх кількість.

Дослідник кількісної теорії грошей

У період становлення капіталістичних відносин основні ідеї кількісної теорії найчіткіше сформулював та поглибив англійський економіст Д. Юм.

Найвідомішим прибічником і захисником класичної кількісної теорії уже в ХХ ст. був американський економіст **І. Фішер**. Він повністю сприйняв класичні постулати цієї теорії і спробував математично довести їх справедливність. У своїй роботі «Купівельна сила грошей» він запропонував формулу

«рівняння обміну»:

$$M \cdot V = P \cdot Q,$$

де M — кількість грошей в обороті;

V — швидкість обігу грошей за певний період;

P — середній рівень цін;

Q — фізичний обсяг товарів і послуг, що реалізовані за цей період.

2 Неокласичний варіант кількісної теорії грошей

Наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. з новою силою розгорілися дискусії навколо кількісної теорії грошей, що зумовлювалося низкою об'єктивних обставин.

По-перше

- високий рівень розвитку державно-монополістичного капіталізму і поглиблення загальної кризи капіталізму, які спричинили активне втручання держав в економічне життя країн. Ця обставина вимагала від науковців пошуку найефективніших шляхів і методів такого втручання, і цілком природно, що ці пошуки були спрямовані на грошову сферу.

По-друге

- сама капіталістична економіка набула переважно грошово-кредитного характеру: гроші з простого посередника обміну перетворилися в ключову форму капіталу, банки та інші фінансові інституції стали могутніми регуляторами суспільного виробництва

ОТЖЕ

Очевидним стала невідповідність старого устрою грошового господарства, що базувався на золотій основі, новим потребам суспільного життя та вузькість старих уявлень про сутність та принципи функціонування грошового механізму, насамперед класичних постулатів кількісної теорії, та необхідність їх перегляду.

Одним із перших, хто усвідомив необхідність перегляду і піддав суттєвій ревізії основні теорії грошей, у тому числі кількісної теорії, був український економіст М. І. Туган-Барановський

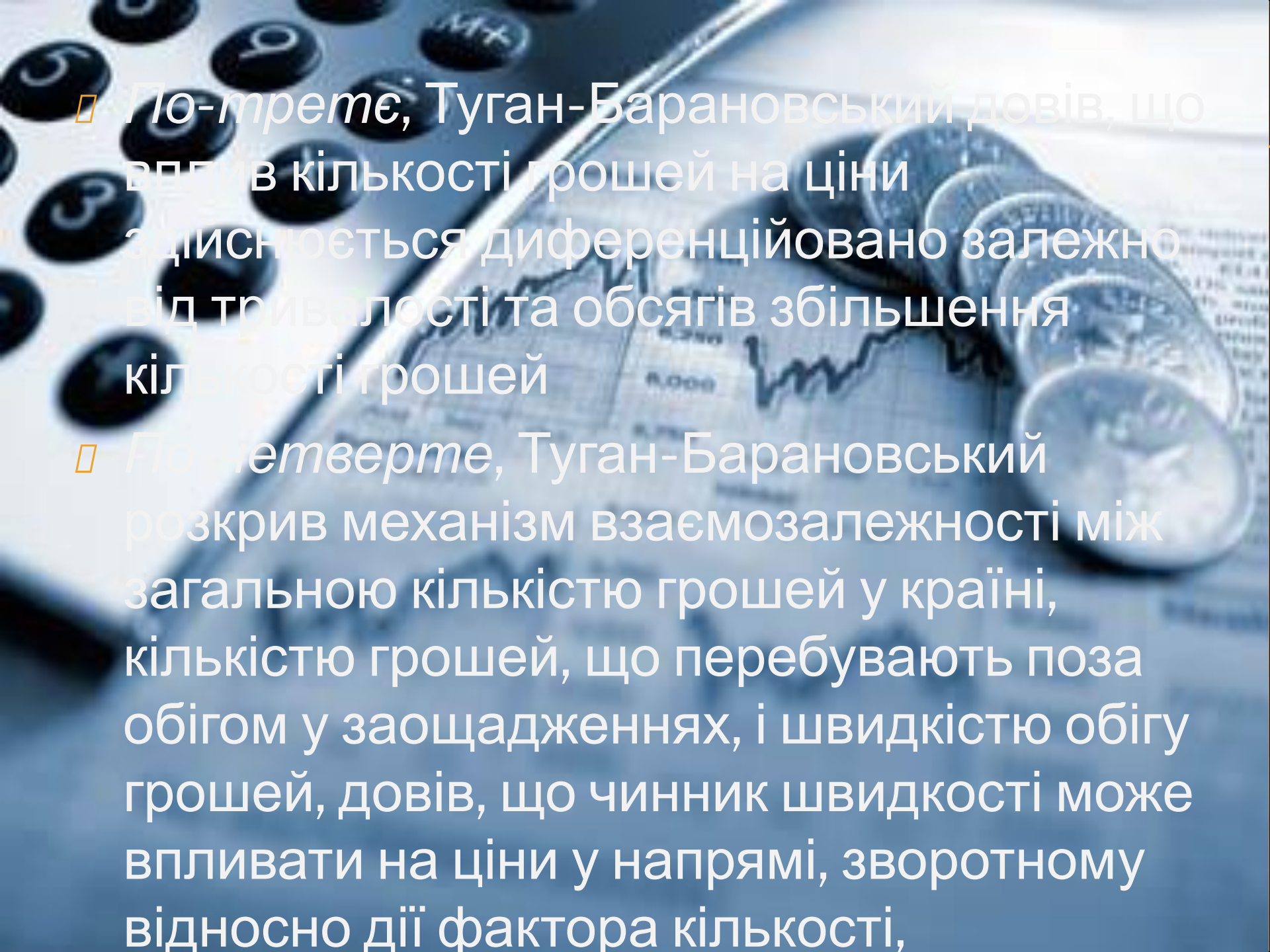
Саму кількісну теорію в її класичному варіанті
Туган-Барановський оцінював негативно з таких
міркувань:

її прибічники, у тому числі І. Фішер, ставлять ціни (і вартість грошей) у залежність тільки від одного фактора — кількості грошей, а решту факторів, навіть тих, що визначені в «рівнянні обміну», ігнорують, — хоч вони такі ж об'єктивні і правомірні, як і кількість грошей;

ігнорування «некількісних» факторів впливу на ціни зумовлюють помилковий висновок про пропорційну залежність цін від кількості грошей, хоча насправді така пропорційність не підтверджується ні теоретично, ні практично.

ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ ВДОСКОНАЛИВ КЛАСИЧНУ КІЛЬКІСНУ ТЕОРІЮ, І ЗРОБИВ ІСТОТНИЙ ВНЕСОК У ЇЇ РОЗВИТОК.

- ▣ *По-перше*, він доводить, всупереч І. Фішеру, що на рівень цін впливає не один, а всі фактори, зазначені в «рівнянні обміну»: кількість товарів, що надійшли на ринок, кількість самих грошей, швидкість їх обороту, кількість знарядь кредиту і швидкість їх обороту.
- ▣ *По-друге*, Туган-Барановський довів, що вплив кількості грошей на ціни не є таким однозначним, прямолінійним, як це визнають прибічники класичної кількісної теорії.

□ *По-третє*, Туган-Барановський довів, що вплив кількості грошей на ціни здійснюється диференційовано залежно від тривалості та обсягів збільшення кількості грошей

□ *По-четверте*, Туган-Барановський розкрив механізм взаємозалежності між загальною кількістю грошей у країні, кількістю грошей, що перебувають поза обігом у заощадженнях, і швидкістю обігу грошей, довів, що чинник швидкості може впливати на ціни у напрямі, зворотному відносно дії фактора кількості,

Кембриджська версія

професори
Кембриджського
університету
А. Маршалл,
А. Пігу,
Д. Робертсон,
Дж. М. Кейнс

Кембриджські економісти основну увагу зосередили на мотивах нагромадження грошей в окремих економічних суб'єктах. Вони намагалися дати відповідь на такі питання: чому люди зберігають гроші, від яких чинників залежить розмір попиту їх на гроші, від яких чинників залежить попит господарюючих суб'єктів на касові залишки та ін.

Нові підходи до вирішення проблем грошової теорії дали можливість сформулювати новий монетарний показник — коефіцієнт, що характеризує частину сукупного доходу, яку економічні суб'єкти бажають тримати у грошовій (ліквідній) формі.

- Він відомий також як «коефіцієнт Маршалла», що характеризує рівень монетизації ВВП.

$$k = \frac{1}{V}$$

Залежність накопичення грошей в економічних суб'єктів (попиту на гроші) від обсягу виробленого продукту та рівня розвитку їх мотивів до формування касових залишків була виражена формулою, що дістала назву «кембриджського рівняння»:

$$Md = k \cdot P \cdot Y$$

де Md — попит на гроші (касові залишки);
 k — коефіцієнт, що виражає частину річного доходу, яку суб'єкти зберігають у ліквідній формі (коефіцієнт Маршалла);
 P — середній рівень цін;
 Y — обсяг виробництва у натуральному виразі.

Теорія грошей посідає чільне місце в науковій спадщині одного з найвідоміших економістів ХХ ст. Джона Мейрада Кейнса. Їй він посвятив цілий ряд праць, зокрема «Трактат про грошову реформу» (1923), «Трактат про гроші» (1930) і «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936).

Оцінюючи в цілому внесок Кейнса в теорію грошей, слід зробити такі два зауваження:

У своїх дослідженнях Кейнс не зачіпав кардинальних питань теорії грошей — їх сутності та вартості. У цих питаннях він повністю залишився на традиційній для кількісників позиції номіналістичної теорії, називаючи гроші витвором держави, а вартість їх визначав як результат кількісного співвідношення маси грошей і маси товарів в обороті, тобто з позицій кількісної теорії

Головним спрямуванням дослідницьких зусиль Кейнса в теорії грошей були питання місця і ролі грошей у відтворювальному процесі. Щодо цих питань він цілковито дотримувався методології монетаристської теорії грошей, за якою головним об'єктом наукових досліджень повинні бути прикладні аспекти використання грошей в економіці.

Дж. М. Кейнс велику увагу
приділив аналізу мотивів
нагромадження грошей.

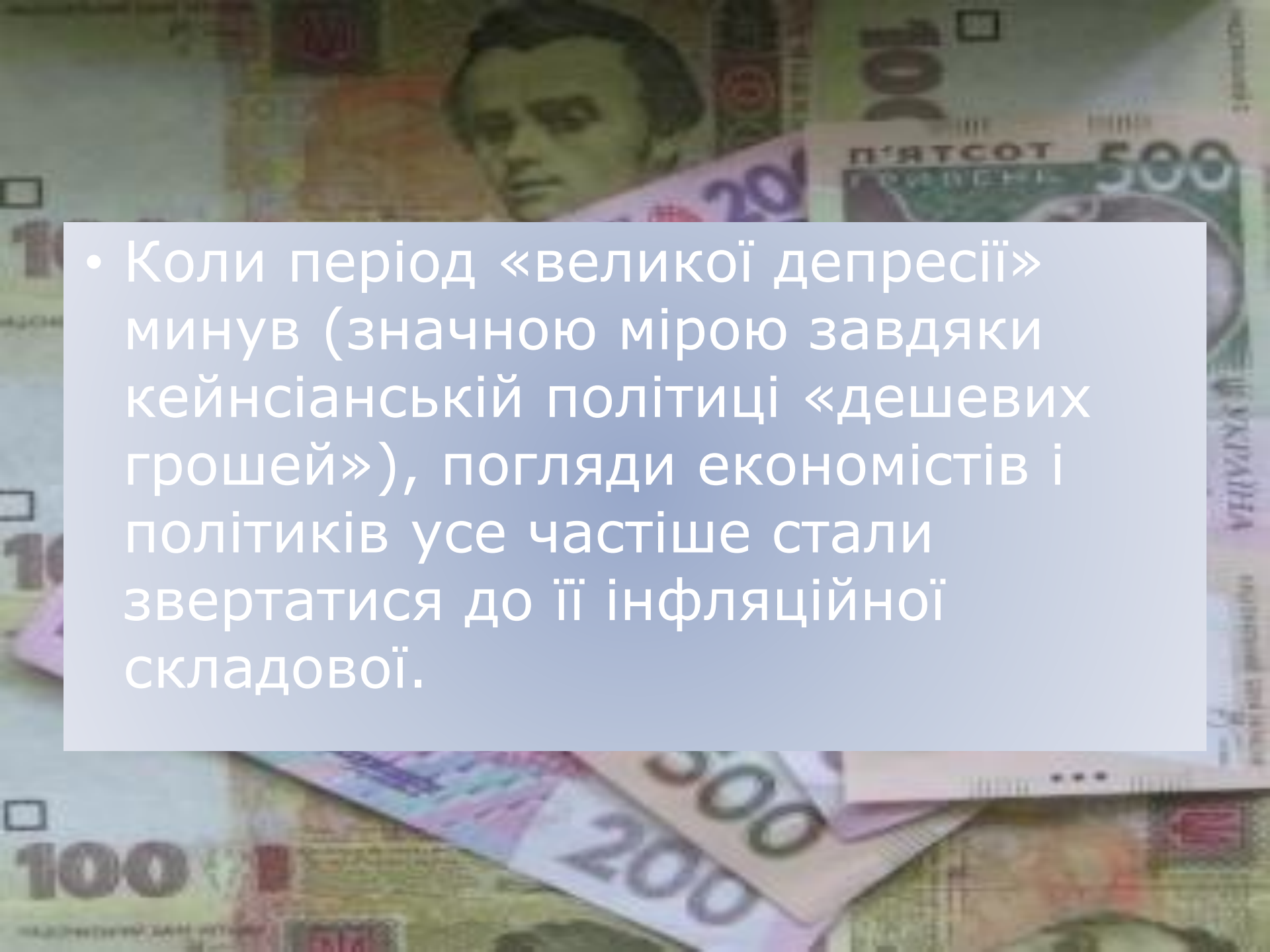
Трансакційний

Обачності

Спекулятивний

Рекомендації ж Кейнса давали можливість активно впливати передусім на зайнятість і обсяги виробництва як «найвужчі» місця економічного розвитку, вказуючи шлях виходу з кризи.

Кейнсіанська теорія грошей: гроші не нейтральні, вони мають важливе значення в економічному процесі, бо гроші – важливий інструмент антициклічної політики та макроекономічного регулювання.

-
- Коли період «великої депресії» минув (значною мірою завдяки кейнсіанській політиці «дешевих грошей»), погляди економістів і політиків усе частіше стали звертатися до її інфляційної складової.

4 СУЧАСНИЙ МОНЕТАРИЗМ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ КІЛЬКІСНОЇ ТЕОРІЇ

Сучасний монетаризм не є принципово новою теорією. Він, по суті, є відродженою й осучасненою неокласичною кількісною теорією

Сучасний монетаризм сформувався в 60—70-ті роки, коли особливо загострилася проблема інфляції, а проблеми безробіття та спаду виробництва відійшли на другий план. Вирішити цю проблему за кейнсіанськими рецептами було неможливо, потрібні були нові підходи.

Вважається, що формування сучасного монетаризму було започатковано виходом у світ наукових праць представників «чиказької школи» на чолі з М. Фрідманом: «Дослідження в галузі кількісної теорії» (за редакцією М. Фрідмана, 1956) та «Історія грошей Сполучених Штатів. 1868—1960» (автори Мілтон Фрідман та Анна Шварц, 1963).

НАЙБІЛЬШ ВАГОМИМИ ЕЛЕМЕНТАМИ СУЧАСНОГО МОНЕТАРИЗМУ, ЯКІ СТОСУЮТЬСЯ ТЕОРІЇ ГРОШЕЙ ТА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ, Є ТАКІ ПОЛОЖЕННЯ:

1 Усупереч базовому положенню кейнсіанської теорії, що ринкова економіка внутрішньо не збалансована і її механізм не здатний до саморегулювання, монетаристи дотримуються прямо протилежного погляду — вільна ринкова економіка, що базується на приватній власності, є потенційно гармонійною, здатною до повного саморегулювання, якщо певні зовнішні сили цьому не стануть на заваді.

2 Грошова сфера у монетаристів є відносно самостійною, відокремленою від сфери реальної економіки, що означало відродження «класичної дихотомії», яка розглядає грошовий механізм як екзогенний щодо економіки.

Т
И
С
Ь

3 Оскільки головна загроза дестабілізації для реальної економіки виходить з грошової сфери, то остання має бути центральним об'єктом державного регулювання, з тим щоб створити найсприятливіші умови для повної реалізації можливостей ринкового механізму саморегулювання

4 Аналіз динаміки грошової маси (пропозиції грошей) та динаміки кризових явищ в економіці США приблизно за 100 років, проведений М. Фрідманом та А. Шварц, незаперечно довів, що номінальний обсяг ВВП перебуває у тіснішому кореляційному зв'язку з пропозицією грошей, ніж з інвестиціями та генеруючою їх нормою процента, які визнаються кейнсіанцями вирішальним чинником впливу на економіку.

Т
И
С
Ь

5 Як послідовні прихильники кількісної теорії, монетаристи спираються у своїх дослідженнях на формулу «рівняння обміну» І. Фішера: $M \cdot V = P \cdot Q$. Різниця лише в тому, що І. Фішер робить наголос на вплив грошового фактора (кількості грошей) на ціни, а монетаристи — на вплив цього чинника на обсяг номінального валового продукту

6 Досить близькою до кількісної теорії є й позиція монетаристів щодо швидкості грошей та її впливу на економічні процеси. Вони стверджують, що величина V стабільна на коротких часових інтервалах, а змінюється лише на довготермінових інтервалах, проте зміни ці відбуваються плавно і можуть легко передбачатися.

М. Фрідман запропонував «грошове правило» довгострокової грошової політики, за яким держава повинна не намагатися «накачувати» ефективний попит через довільне нарощування маси грошей, а підтримувати помірне, постійне збільшення пропозиції грошей пропорційно до середньорічних темпів зростання ВВП та очікуваної інфляції.

Згідно з цим правилом приріст маси грошей в обороті визначається за формулою, яка дістала назву «рівняння Фрідмана»:

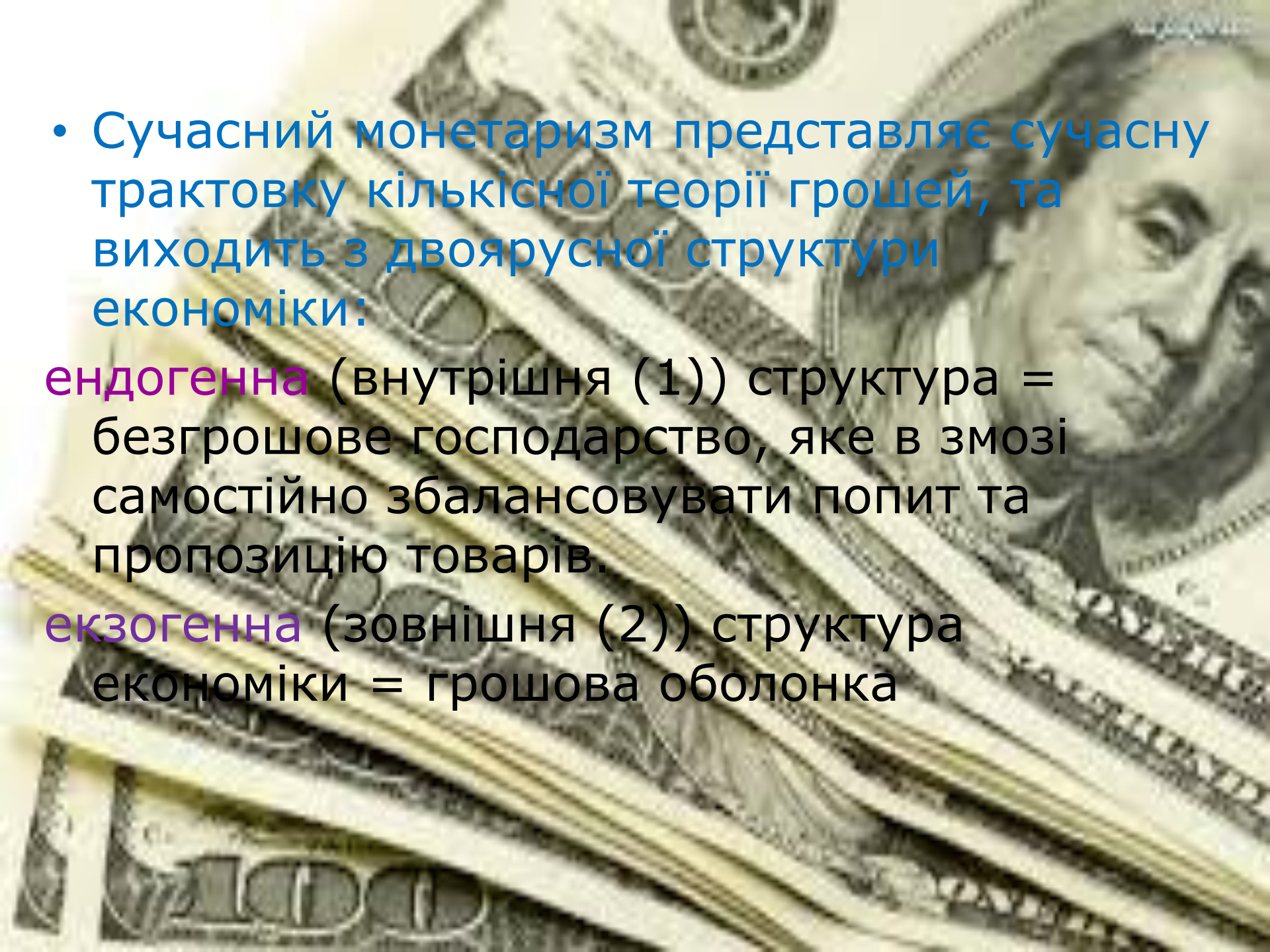
$$\Delta M = \Delta P + \Delta Y,$$

де ΔM — середньорічний темп приросту маси грошей, % за тривалий період;

ΔP — середньорічний темп очікуваної інфляції, %;

ΔY — середньорічний темп приросту номінального ВВП, %.

Темпи очікуваної інфляції визначаються не по всій інфляції, а за винятком тієї її частини, яка спровокована неекономічними чинниками (діями держави, профспілками тощо).

-
- Сучасний монетаризм представляє сучасну трактовку кількісної теорії грошей, та виходить з двоярусної структури економіки:

ендогенна (внутрішня (1)) структура = безгрошове господарство, яке в змозі самотійно збалансовувати попит та пропозицію товарів.

екзогенна (зовнішня (2)) структура економіки = грошова оболонка

визнали, що на тривалих часових інтервалах V змінюється, що ускладнює зв'язок між M і P та робить їх динаміку непропорційною;

між зміною M та її проявом у сфері цін і виробництва існує певний часовий лаг, який теж ускладнює зв'язок між M та P і повинен враховуватися в монетарній політиці;

Монетаристи внесли певні корективи в постулати класичної кількісної теорії:

ці два явища грошового механізму, по суті, виключають два постулати кількісної теорії — пропорційності й однорідності, і вони замінюються постулатом асинхронності в динаміці M і P ;

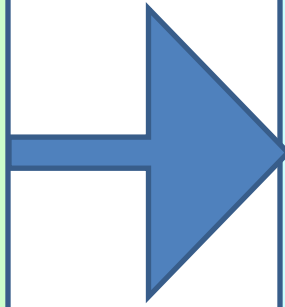
держава у своїй монетарній політиці повинна орієнтуватися не на поточні проблеми, а на перспективні — передусім на підтримання цін на стабільному рівні.

5 Сучасний кейнсіансько-неокласичний синтез у теорії грошей

Для Кейнса і його школи боротьба з інфляцією не була актуальною, найбільше їх цікавила проблема безробіття, і вони навіть радили використовувати інфляцію для вирішення цієї проблеми. Для Фрідмана і його школи так само не дуже актуальною була проблема боротьби з безробіттям. Їх особливо турбувала інфляція, і вони для її подолання радили жорстко обмежити пропозицію грошей темпами зростання ВВП, заспокоюючи суспільство, що ринковий механізм сам відрегулює економічну рівновагу, тобто пропонували пустити вирішення проблеми зайнятості на самоплив.

Інфляція та безробіття постійно «жевріють» у ринковій економіці, загрожуючи підірвати її механізм то в одному, то в іншому напрямі, а то й в обох зразу. Щоб запобігти таким загрозам, ринкову економіку в нових умовах потрібно «лікувати комплексно» — від можливості сплеску як інфляції, так і безробіття та стагнації. Ні кейнсіанські, ні монетаристські рецепти в їх чистому вигляді для цього не годилися, що й визначило процес взаємопроникнення цих ідей, формування кейнсіансько-монетаристського синтезу як нового етапу в розвитку монетаристської теорії.

Представники обох напрямів монетаристської теорії погоджуються з тим, що зупинити інфляційну спіраль важко, що легше її попередити, ніж потім перебороти. Тому вони єдині в тому, що кожна країна мусить виробити таку стратегію монетарної політики, яка не дала б змоги інфляції вийти з-під контролю

Для цього центральні банки повинні мати високий рівень самостійності, а пріоритетом їх діяльності має стати досягнення довгострокових стратегічних цілей, а не орієнтація на поточні вимоги економічних суб'єктів чи політичних структур, якими б гострими потребами вони не обґрунтовувалися.

Сучасна монетарна практика базується, власне, на рекомендаціях як кейнсіанців, так і монетаристів.

Так, операції на відкритому ринку, що найбільш безпосередньо впливають на пропозицію грошей (M), ґрунтуються на монетаристських рецептах проведення грошово-кредитної політики, а процентна політика, яка більш тісно пов'язана з інвестиційними процесами, — на кейнсіанських рецептах.

6 Грошово-кредитна політика України
в перехідний період у світлі
монетаристської теорії

зробимо спробу оцінити характер грошово-кредитної політики України на окремих етапах розвитку під кутом зору відповідності основним положенням кейнсіанської та монетаристської концепцій

На **першому етапі** (1991—1994 рр.) підходи до вирішення завдань економічної політики в Україні мали переважно **кейнсіанський уклін**.

На цьому етапі **вирішальну роль у прийнятті** владними структурами економічних рішень відігравали поточні, переважно короткострокові, **цілі, що визначалися в основному політичними чи соціальними міркуваннями**.

У цей період явно перебільшувалася роль та можливість держави в регулюванні економіки

Оскільки такі методи управління економікою в нових умовах не спрацьовували, економічне життя країни виявилось некерованим і опинилося у вкрай складному становищі:

- ❖ ринки розбалансовані,
- ❖ державні фінанси підірвані,
- ❖ бюджет непомірно дефіцитний,

- ❖ сфера обігу переповнена зайвими грошима,
- ❖ виробництво швидко скорочувалося.

З 1994 р. в економічній політиці відбулися деякі зміни, особливо в монетарній сфері, а саме:

в загальноекономічній політиці був проголошений курс

- на макроекономічну стабілізацію,
- на прискорення ринкових реформ
- формування ринкового механізму функціонування економіки

у фіскально-бюджетній політиці визнавалося за необхідне:

- переорієнтуватися на подолання бюджетного дефіциту
- послаблення дефіцитного фінансування економіки,
- зменшення податкового тиску
- переведення суб'єктів господарювання на засади самофінансування

у грошово-кредитній політиці
було взято курс:

- на подолання гіперінфляції,
- лібералізацію кредитного та валютного ринків,
- формування ринку цінних паперів,
- відмежування емісійного механізму НБУ від бюджетного механізму
- скорочення фінансування бюджетного дефіциту за рахунок сеньйоражу.

На **другому етапі** перехідного періоду, що розпочався з 1994 р., економічна політика в Україні проводилася на **дуалістичних засадах**

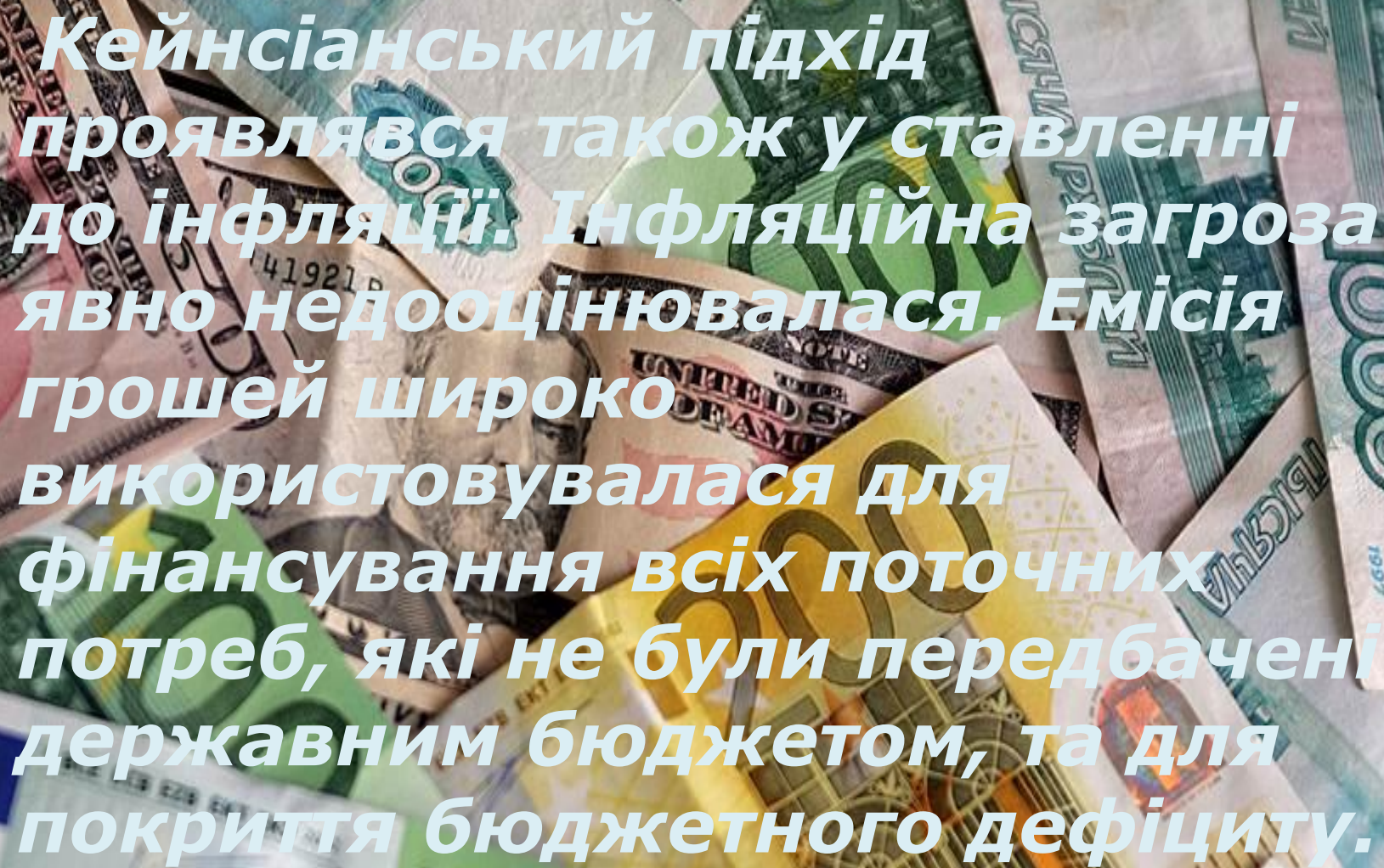
керівництво реальної економіки та фінансово-бюджетної сфери здійснювалося більше в руслі кейнсіанських підходів

керівництво монетарної сфери — у руслі монетаристських підходів

Позитивними наслідками такої політики НБУ стали:

- ✓ поступове (протягом 1994—1995 рр.) зниження інфляції з гіпервисокого (10 260% в 1993 р.) до помірною (139% в 1996 р.) рівня;
- ✓ помітна стабілізація валютного курсу гривні;
- ✓ формування авторитету НБУ як органу монетарного управління серед українських та міжнародних банків та інших фінансових структур;
- ✓ утвердження самостійного статусу НБУ серед органів державного управління економікою.

Кейнсіанський підхід проявлявся також у ставленні до інфляції. Інфляційна загроза явно недооцінювалася. Емісія грошей широко використовувалася для фінансування всіх поточних потреб, які не були передбачені державним бюджетом, та для покриття бюджетного дефіциту.

Гроші, як і кохання, – вічна тема,
тому про них ми ще
поговоримо...

